

SØNDERJYSKE

ÅRBØGER 2024

Historisk Samfund
for **Sønderjylland**

Sønderjyske Årbøger 2024

Redaktion:

Ditte Kock

Mariann Kristensen

Klaus Tolstrup Petersen

Merete Bo Thomsen

Mads Mikkel Tørsleff

Historisk Samfund for Sønderjylland

Barn af befrielsen – et par sønderjyske erindringskapitler

AF CARL CHRISTIAN JESSEN

Det følgende er en personlig tekst, ikke en historisk analyse, men indtryk, som forfatteren, teologen Carl Christian Jessen, har taget med sig fra tilværelsen 1945-59 i et sogn og i en præstegård i Sønderjylland. Han blev født den 17. december 1941, da verdenskrigen var ved at vende, i Uge Sogn tæt ved grænsen. Selv har han været præst siden 1968, sidst i Skagen, og virker fortsat som præstevikar. C.C. Jessen har et vedvarende engagement i det fælleskirkelige og i mission samt ikke mindst i Nordslesvigs kirkehistorie. Gift med Henriette og far til seks.

Montgomery og missionen – barneår i Agerskov 1945-52

Min verden begynder i Agerskov Præstegård. Vintermorgener, mens det endnu er næsten mørkt. På vej ud ad den allé, der ligger der endnu med de gamle træer, mens så meget andet ved præstegården er forandret og ikke alt til det bedre, alligevel smukt og genkendeligt og velholdt i kraft af lokal stædighed.

Min verden begynder med, at min mor vinker ud gennem hovedørens vindue, ud i mørket, hun kan ikke se os, men vi ser hende. Mine søskende og jeg er på vej op til skolen i Agerskov, til morgensangen kl. 8. Et par år senere gælder det rutebilen en time før, når vi skulle til Haderslev Katedralskole. Min mor vinker alt det, hun kan, og sådan har det altid været i familien, en nedarvet skik, når nogen skal ud i verden. Der blev vinket ved rutebilstationen i Agerskov eller på perronen i Over Jerstal. Eller Vojens, hvis det drejede sig om lyntoget "Sønderjyden" ved en københavnerrejse. Så stod morfar og mormor i Tåstrup kort før København, ved hindbærbedet, der grænsede op til banelegemet, når "Sønderjyden" susede forbi; de vinkede i henhold til køreplanen. Stort var det, da min søster skulle med Englandsbåden i Esbjerg for at tage "et år i huset" på den anden side af Vesterhavet, tårerne pressede sig på hos hele familien på kajen, men det hjalp at vinke.

Mindre bevægende var det, da min storebror tog til Svendborg efter læretid på Haderslev Amtsstue hos Orla Christensen. Min storebror var knap så vild med det vinkeri. Han vendte heller ikke tilbage til Sønderjylland. Det gjorde derimod min søster, der med sin realeksamen som basis fik tilbudt et lærerindevikariat ved Nr. Løgum Centralskole, hvorimod jeg efter min studentereksamen 1959 som 17-årig smuttede til det teologiske studium i København. Lillebror Jørgen Toft Jessen blev taget ud af landsdelen, da min far efter 17 år i Agerskov fik embede i Skælskør i 1960. Men Jørgen tog revanche, da han som den eneste bosatte sig varigt i det sønderjyske som arkitekt og gjorde sig fortjent med restaureringen af den gamle bydel i Haderslev mellem Domkirken og Møllestrømmen. Og gennem tre årtier hele renoveringen af Christiansfelds og Brødremenighedens gamle ejendomme.

Men vi fortsatte i familien med at vinke. Jeg cyklede som teologisk student til Birkerød om søndagen, når sønderjyden Bent Noack stod på prædikantlisten, og mormor som sædvanlig passede sin kirkepligt trods stærkt svigtende syn. Nytestamentleren Noack, præstesøn fra Flensborg, knyttede i øvrigt helt til sin død kirke og teologi tæt sammen

Carl Christian Jessen (til venstre) med sine ældre søskende Erik og Margrethe. Privatfoto.

på fremragende vis. Middagsmaden fik jeg hos mormor, og et par timer senere vinkede hun kærligt fra sin lejlighed, når jeg sprang på cyklen, uden at hun overhovedet var i stand til at se mig.

Den mørke allé var ikke begyndelsen. Min tidlige erindring er 5. maj 1945 i et væld af morgenlys og med mørklægningsgardiner krøllet sammen i et hjørne. De sidste dage inden da var vi nervøse, ingen kunne vide, hvordan det endte, situationen var faretruende i Agerskov sogn. Det har senere vist sig, at Nørre Rangstrup Herred faktisk var udset til konfrontation mellem besættelsestropperne og de allierede. Derfor ankom der sidst i april cirka 700 mand til byen, hvoraf mange var ungare og polakker, for at forsvare os mod Montgomery eller i værste fald russerne sydfra. Vi fik ganske mange indkvarteret, en del underofficerer i præstegårdens konfirmandstue og en oberstløjtnant med træben på vores bedste gæsteværelse på 1. sal, mens hans oppasser fik pigeværelset ved bagindgangen. Min far har fortalt, at den højtstående tyske officer humpede ned ad trappen de sidste aftener for at høre engelske nyhedsudsendelser. Og da befrielsen var en kendsgerning, lærte hans oppasser mig, den treårige, at sige "*Alles kaput*" – om situationen for vore gæster. Mit første tysk. Alles kaput. Igen og igen.

Men inden da havde vi fået et beskyttelsesrum indrettet for enden af haven op mod vejen. Det blev i dagene inden 5. maj fyldt op med udstyr og holdbare fødevarer, så vi kunne opholde os dér et stykke tid. Vi prøvede da også under en enkelt luftalarm at løbe hen over græsplænen, det er det, jeg har en svag erindring om. Og skulle det blive aktuelt, var vi anvist en flugtrute op over Vesterhede. Som bekendt kom meddelelsen den 4. maj om aftenen, og skuldrene sank ned, og mine forældre fældede en del tårer, de var endnu unge og bekymrede for fremtiden.

Om morgenen blev min far vækket med en meddelelse oppe fra kirken. En folkemængde havde spontant samlet sig og var nu på vej ind i kirken, og nu måtte han komme! Det blev til en taknemmelig improviseret kort gudstjeneste med en fyldt kirke. Hvilket gentog sig med festgudstjenesten om søndagen den 6. maj.

Fra den første begyndelse har dette forløb givet mig det klare indtryk, at kirken var noget midt i folkets liv. Når det store skete, fandt man vej til kirken. Derfor havde min far som sognepræst en naturlig rolle i samfundet, ikke i udkanten, men midt i. Et lille skrift, der beskriver Agerskov Kommune fra 1946, understreger det. Kommunekassereren, Nis Gårde, brugte de første sider til at fortælle om sognekirken og redegøre for det kirkelige liv. Med billeder. Først derefter kom så nogle sociale op-

Agerskov Præstegård i 1940'erne. Privatfoto.

lysninger. Det passer sammen med min oplevelse som præstens søn. Da jeg kom i skole, skulle jeg ikke anstrenge mig for at opnå en særlig godkendelse eller undskyldning på grund af min fars kirkelige rolle, men mere for at undgå at tro, at jeg "var noget", jeg skulle jo nødtigt komme for højt op. Præsten var en naturlig instans i det lille samfund, og sådan var det bare. Hans børn kom i "Haderslev skole", som man sagde, sammen med doktorens og dyrlægens – og en enkelt Lautrup fra Vellerup, der var for spinkel til landbruget. Først fra midten af 1950'erne kom der hul på den ubønhørlige sociale opdeling. Skolen fik overbygning, hvorfra der blev videregående elever til gymnasiet. Hvis der altså var råd til det. Min far brugte en pæn procentdel af sin sparsomme månedsløn på rutebilkort til tre børn. Fyrrer kroner for hver.

Mine forældre arbejdede i og ud fra præstegården. Når vi var sendt afsted, gik dagen i gang, min far tændte op i komfuret, der fungerede som centralfyr. Præsten havde sit kontor, også kaldet studereværelset, og her blev folk modtaget i de forskellige ærinder, især attester, når nogen skulle have pas eller på anden måde legitimeres. Det kastede en krone af sig til pastorens ret så trængende private kasse, og så var der lidt til mælkemanden, når denne svingede ind ad alléen og rundt om lindetræet i gården. Hvad attester angår, klarede mange sig med

en fødselsattest, som blev udstedt af sognefogeden, L.H. Lautrup i Vellerup. Reglen om navngivning ved fødslen inden for 24 timer, uden forbindelse til dåben, fungerede ganske fint; man lod det forblive på den måde fra den tyske tid, idet man var ganske overbevist om, at hele landet ville kopiere det sønderjyske personregister – hvilket endnu ikke er sket.

I maj 1945 blev det altså Montgomery, der kom først til det slesvigske og til os. Det siges, at det handlede om cirka fem timer. Men det fik os anbragt i den vestlige del af denne verden. Først længe efter forstod vi rækkevidden af den beskedne danske indsats på den rigtige side og de relativt få, men markante ofre, der blev bragt. Kaj Munk var en helt i præstegården. Og dramaet omkring befrielsen kom helt ind på livet af os med den polske organist Gert Abramczyk fra Sct.Petri i København, der var indkaldt til den tyske hær. Han landede i Agerskov med sit kompagni og fik som dansktalende kontakt med kommunekasserer Nis Gårde og min far. Den 5. maj flåede han uniformen af, og Nis udstyrede ham med tøj og falske papirer, hvorefter han fægtede sig frem til hovedstaden til kone og barn. Med desertører gjorde tyskerne ellers kort proces. Men Abramczyk nåede mirakuløst frem til hovedstaden, og fem år senere vendte han tilbage til Agerskov som leder af Kristeligt Akademisk Kor, med et julespil og en flok af den nye tids studerende, heriblandt den senere domprovst og kender af den russiske kirke, Arne Bugge. Bugge var alle dage en munter mand og kunne ikke undgå at publicere sin forlovelse med jomfru Maria i koret. I 1979 mødte jeg Abramczyk igen, da jeg blev sogneprest i Søborgmagle i Gladsaxe. En af de første dage i kontortiden stod han dér pludselig, og minderne væltede ind over ham. Han boede til sin død lige over for vores selvbyggerkirke på Magle Torv.

Men Montgomery! Det kan ikke nægtes at han i hele min barndom var helten, der svævede over det hele. Det var jo en efterkrigstid. Engländerne stod for noget godt, og Monty var med sin baret på skrå indbegrebet af det engelske. Med sig bragte han hele den militære kultur, og vi kunne ikke undgå at forbinde ham med sejrherrens ædelhed; vi skyldte ham respekt, og i en årrække var børn og unges aktiviteter stærkt præget af idealerne, som Monty var kommet med. Vi legede soldater og brugte alt det skrammel, som de tyske soldater havde efterladt i konfirmandstuen. Gasmasker, stålhjelme, patronbælter. Min storebror fik påmalet Dannebrog på en ægte og velbevaret tysk stålhjelm. Jeg måtte nøjes med en Montys baret.

*Carl Christian Jessen
som ung soldat. Privatfoto.*

Montgomery var helten, men han kom nu aldrig personligt til Ager-skov. Det gjorde til gengæld Christian X. I året efter befrielsen rejste han rundt i det nordslesvigske grænseland i åben bil, og da han skulle komme til Hoptrup, fik vi kørelejlighed fra Agerskov derud. I lange rækker stod vi på begge sider af hovedgaden, og jeg fik oplevelsen sid-dende på min fars skuldre fire år gammel, midt i flokken af højskolens sommerpiger.

Og kongen kom, i sin åbne bil med Alexandrine ved sin side. På bille-derne kan man se, at han er gammel og træt, sygdomsramt og svækket. Men han bliver mødt med jubel og hurra, friheden er jo vendt tilbage også til Hoptrup, og Christian må rundt til det folk og den landsdel, hvor han for bare 26 år siden red ind nordfra på sin hvide hest. Også dengang var han rundt i landsdelen, til sidst på Dybbøl, hvor det altid fejres, at det hele gik tabt.

Besøget i 1946 var ikke familiens første kontakt med kongehuset. Min far, Christian Jessen, husmandssøn fra Vester Sottrup, fik den første, beskedne forbindelse til kongehuset i december 1945 og udtrykte gennem hele sit liv den stærke slesvigske tradition for kongetroskab uden nationalistisk fanatisme. Jeg opbevarer et gammelt, gulnet eksemplar af Haderslevs avis *Dannevirke*. Et billede viser den unge præst, der i sin pæne ulster respektfuldt betragter den lige så unge pelsklædte kronprinsesse Ingrid. Hun besøgte i december 1945 tøjuddelingen fra Sønderjysk Hjælpefond til trængende i Aabenraa-området. Fonden var I.P. Nielsens værk, den navnkundige socialdemokratiske folketingsmand fra Dynt på Broagerland. Han havde et særligt forhold til det senere kongepar, Frederik og Ingrid; i henhold til *Æ Rummelpot* gik han i vandet ved sit sommerhus sammen med den stærkt tatoverede kronprins. Billedet af kronprinsessen og præsten hører til familieerindrings kles-

*Kronprinsesse Ingrid med
sognepræst Christian Jessen
i baggrunden. Privatfoto.*

nodier; det var sat ved siden af avisens artikler den dag om naziforbrydere og sortbørshandlere og andet godtfolk fra den forkerte side.

I 1947 døde Christian X, og Ingrid og Frederik blev det nye kongepar. I 1948 så vi den nye konge bag rattet i sin Bentley (var det vel) på vej op ad Dybbøl Banke. Og dagen efter måtte vi selvfølgelig til Gråsten Slot. Ind gennem den lille dør i muren og gennem Ingrids pragtfulde blomsterpark, hvor man skelede op mod vinduerne, de var der jo! Og videre til det lille stråttækte længehus bag en hvid mur, her havde de tre små prinsesser deres legehus for sig selv, Margrethe, Benedikte og Anne-Marie. Måske fik man et glimt af dem? Måske kom de ud og inviterede med ind? Eventyrligt ville det være at blive udvalgt, det er dig, vi vil lege med! Drømmen slipper mig aldrig, hver gang jeg passerer legehuset, at blive udvalgt.

I større sammenhæng var besættelsens varige eftervirkning opblomstringen af spejderbevægelsen, FDF og KFUM, som fik megen vækst og inspiration gennem arven fra 1945. For de voksne blev det Hjemmeværnet, der i øvrigt byggede videre på den lokale frivillige brandværnskultur. For os i FDF lød det: Sit fædreland skylder man alt! Med Gud for Danmarks ungdom. Ret ryggen og tal sandhed! I Bovlund startede førstelæreren, Chr. Lorenzen, en FDF-kreds. Han var i sin tid som ung lærer i Røllum aktiv i modstandsgruppen dér og kunne fortælle yderst levende om jernbanesabotager ved Rødekro. Lorenzen var en fremragende leder for os som FDF'ere, da han i 1950 udvidede sin aktivitet fra Bovlund til Agerskov. Året efter var vi modnet til at kunne tage på sommerlejr med ham som den selvfølgelige leder af 110 drenge på Frederikshøj ved Løjt. Vi var betydeligt flere, end lejren kunne rumme, og den senere ret så kendte Peter Meldgård og jeg måtte dele en køje, når vi kravlede ned i de nødtørftigt sammenrumpede vattæpper, som min mor og Tinne Meldgård havde produceret. På Frederikshøj var der drenge fra Haderslev og Aabenraa, med kompetente ledere fra begge byer, der gjorde det hele til en kæmpeoplevelse. Underholdning i topklasse: orgelbygger Prip og kriminalassistent Nørholt i heftig boksekamp med melfyldte handsker. Og morgen og aften paraderede vi militærisk, hvorefter næstkommanderende, lærer H.M. Hansen fra Sønder Vilstrup, afleverede lejren til chefen, Lorenzen, der ankom i korte fløjlsbukser og skridtede fronten af. Bevægende var den sene appel efter underholdningen om aftenen, hvor vi gik op mod korset på højen oven for lejren og sang "Langt over lande..." med vidt udsyn over Barsø og Lillebælt i sommeraftenen. Lorenzen var en leder af format, der som

andre i den generation beherskede fortællingens kunst. En sjælden gang var der en film på programmet, men ellers forløb et kredsmøde aldrig uden fortælling: fra det virkelige liv (modstandskampen) eller fra den bibelske verden.

Da han flyttede til Rise, blev ledelsen overgivet til Arne Fog, den unge, ugifte lærer i Agerskov, som fik en uhyre personlig betydning for mig. Her vil jeg i første omgang nævne det, som han umiddelbart bragte med sig af erfaringer efter sin militærtjeneste ved Det Danske Kommando i Tyskland. Men indflydelsen fra militærmissionerne i Slesvig-Holsten rakte ud over, hvad Fog kunne fortælle. KFUM's soldatermission medvirkede til, at der fra Itzehoe blev sendt delinger op til Sønderjylland på weekendbesøg, hvor "soldatervennerne" tog imod sammen med menighedsrådet. Det var en gave til vort sogn, især fordi vi fik glæden af flere norske delinger. Den norske velfærdsofficer, kaptajn H. Crawford Currie, samarbejdede effektivt med redaktør Chr. Refslund i Sønderborg og fik arrangeret besøg i en del sogne. Currie blev i maj 1949 indkvarteret hos os i præstegården, og i mange år bevarede jeg forbindelsen med ham, også da han gjorde tjeneste andre steder inden for NATO. Eller når han holdt ferie på det for os totalt eksotiske Mallorca. Han talte aldrig om sit liv under krigen, og vi spurgte ikke, men det lykkedes mig for nylig at finde ham i en fjern notits på nettet. Currie blev faktisk arresteret i 1943 i Oslo og overlevede to år i KZ-lejre i Polen. I 1958 besøgte jeg ham i Oslo, i øvrigt i de dage, hvor kong Olav afløste sin far, Haakon, og blev signet i Trondheim, hvorefter han vendte hjem til hovedstaden efter sin "signingsfærd". Currie var det menneske, der gav mig en varig kærlighed til vort norske broderland.

Men jævnlige dukkede også danske kompagnier op i Sønderjylland og gav os en stor respekt for og indføring i den militære verden – ligesom støtten til KFUM's soldatermission var en selvfølge i Agerskov sogn. Et tilbagevendende højdepunkt var, når de jyske efterårsmanøvrer fandt sted på vores egn. Her mødte højtstående officerer frem i vores præstegård, for eksempel hærchefen general Thygesen, desuden havde den navnkundige oberst Marokko-Jensen fra Fredericia sit hovedkvarter hos os i præstegården. I missionshuset var der jævnlige møde med udsendinge fra de kirkelige organisationer; det var en væsentlig påvirkning før fjernsynets tid, og soldatermissionen var yderst populær på grund af medarbejdernes legendariske arsenal af festlige historier.

Det første kik ind i fremtiden var, da radioforhandleren fra Christiansfeld dukkede op med en fjernsynsmodtager i missionshuset og

for den fyldte sal åbnede døren ind til den nye billedverden. Åndeløst fulgte vi med, da det første billede lidt grynet tonede frem på skærmen, og de fleste forstod, at her, på denne aften i Agerskov missionshus, gik vi over en grænse. Fjernsynet indvarslede et farvel til efterkrigstiden. Sammen med bilerne, køleskabene og chartertturene. Dora Rosenblad på hovedgaden var den første med eget apparat, her så jeg sammen med en hel del andre bispevielsen af Dons Christensen fra Ribe i 1956. Lærer Arne Fog var nr. tre, der fik et apparat. Forinden fik cykelsmeden en fremviser i sin butik, hvor vi klumpede os sammen en aften for at se Holbergs "Henrik og Pernille". Cykelhandleren tilhørte egentlig luthersk mission, og hans børn fik ikke lov til at gå til dilettant på kroen. Til gengæld så vi Pernille på TV i meget fri udfoldelse, der ikke overlod så meget til fantasien. Da var cykelsmeden slumret ind – og for øvrigt var han en ganske behagelig forhandler, når vi som konfirmander skulle erhverve os en skinnende cykel, helst med tre gear, Dührkopp.

Tredje gang jeg så TV, var pokalfinalen mellem Manchester United og Aston Villa i 1957. United var The Busby Babes. Ikke længe efter omkom en stor del af holdet ved en flyulykke i München. Men Bobby Charlton overlevede og blev en af fodboldhistoriens største. United så jeg hos Fog, den allerede omtalte lærer Arne Fog i Agerskov.

Fog var et typisk eksempel på den første efterkrigstids engagerede lærere. Var der en fornemmelse af svigt under besættelsen, der gav dem skub til nu at tage fat? Inden Fog giftede sig i sognet, men såmænd også efter, var han i stadig aktivitet. Efter skoletid fik han måske besøg af en meget nysgerrig ung præstesøn, og Fog fortalte løs om Jelling, besættelsen og Itzehoe, og hvordan tingene i det hele taget hang sammen. Klokkeren 4 skulle han i ungdomsskolen, og klokken 7 gjaldt det de frivillige gymnastikhold; sidst i april afsluttede man med opvisning, "Stræk din fod" blev taktfast sunget under indmarchen i den tætpakkede sal, hvor Fog og Elisabeth Gårde styrede forestillingen. Til Fogs program hørte naturligvis også medvirken som helt og førsteelsker i den årlige dilettantforestilling. Og så kom fra 1951 arbejdet med FDF!

Det hører med i billedet, at der i Agerskov sogn ikke var nationale modsætninger. Heller ikke nazismen fik fat, selvom der for en ordens skyld var et par stykker, der blev hentet i 1945. Man skulle ned ad bakkeøen til Hellevad og Aabenraa amt for at møde tysksindede. I min fars første embede Uge var der et betydeligt tysk mindretal, der dog ikke betød, at de tysksindede forlod den danske menighed. Menighedsrå-

dets formand, Fr. Asmussen, hørte til mindretallet og blev ved med at besøge os efter vores flytning til Agerskov 1943. I Tinglev var der en tysk frimenighed, og min far havde det bedste forhold til præsten dér. I Burkal arbejdede en af hans bedste venner fra studietiden i København, C.F. Bruhn fra Bjolderup, som præst for tysksindede i folkekirken. Den faktor, der kirkeligt forenede de to nationaliteter, var Indre Mission, men det er en længere historie.

I min barndom har den nationale kamp ikke spillet nogen særlig rolle for os, heller ikke i skolegangen i Haderslev. Det eneste markante udtryk var, at man på gården Sandbjerg Nørremark i vores familie ikke højste Dannebrog om søndagen, derimod et blå banner, hvor der stod "Jesus lever". Familien her var i bedste overensstemmelse med den teologi, der blev praktiseret af Slesvigs biskop, Theodor Kaftan, frem til 1917, som jeg senere kom til at beskæftige mig meget med. Guds rige var "überweltlich", hævet over det nationale, derfor kunne sognemenigheden leve med begge nationaliteter i et "helsogn", og derfor kunne Indre Mission allerede før 1920 udfolde et folkeligt liv i den nordslesvigske kirke, hvor grundtvigianismen kun i ringe grad fandt vej. Frimenigheden i Bovlund betød ikke nogen udfordring for sognepræsten i min fars tid i Agerskov sogn, kirkeligt set var den isoleret og levede fredeligt sit eget liv.

I Agerskov havde Indre Mission en stærk position i en udgave, der betød, at den tegnede sig for sognemenighedens aktiviteter. I 1950'erne ankom nye bølger til menigheden med fornyelsen gennem den såkaldte Unge Hjem-bevægelse, en kirkelig bevægelse til styrkelse af unge familier og med et yderst solidt arbejde i KFUM og KFUK. Far holdt søndagsskole i missionshuset og gjorde det ikke alt for langvarigt de søndage, hvor vi gerne skulle nå anden halvleg på stadion, når hjemmeholdet spillede, med Colfach og Bosse Bager samt midtbanegeneralen Henry Rosendahl.

Sport spillede en vis rolle også i vort familieliv, men især i mit. Og her kom KFUM og K ind i billedet, fordi man i disse år, hvor der endnu var mange unge på landet beskæftiget ved landbruget eller i huset, kunne rekruttere spillere i M og K regi og derved gøre et stykke arbejde, der måske kunne lede til et aktivt kristeligt ungdomsliv. Så både det evangeliserende foreningsliv med bibeltimer, men også den sportslige aktivitet havde en stærk position. Møderne var månedlige, anbragt i reglen i to landejendomme om sommeren, M i den ene og K

i den anden, og det viste sig så, at man kunne finde ud af at følges hjem i den lyse sommernat.

Sporten, det var håndbold på den lille bane ved Mellerup skole. Her regerede lærer Andreas Piltoft, der blev den tredje af de aktive landsbylærere, der fik indflydelse på mit liv. KFUM og K havde udviklet håndboldsporten i området til at omfatte en særlig turnering. På et tidspunkt havde vi fem hold tilmeldt. Men vi var oppe mod de stærke fra Toftlund og Gram, her regerede ikke mindst brødrene Sønderby fra Ørderup.

En sommeraften i 1959 står glasklart i erindringen. Vi skulle til Strandelhjørn og spille turneringskamp. Ved afgang kom meldingen, at der vistnok var sket en drukneulykke på Haderslev Dam. Vi tog dog afsted og spillede kampen, men da der blev fløjtet af, kom næste melding omgående, at nu var der vist omkommet en syv-otte stykker i Haderslev. I løbet af aftenen steg tallet uhyggeligt, og da det passerede halvtreds, var vi ude i det uvirkelige; aftenteen i præstegården forløb i en stivnet tavshed. Damkatastrofens virkningshistorie gik over flere årtier, stadig er der mennesker, der er mærkede. Jeg erindrer den aften som en, hvor tilværelsens manglende idyl gik ind over vores lille verden. Det var pludselig alvor.

Patriæ et literis – Haderslev Katedralskole 1952-59

Skildringen af mit forhold til Haderslev Katedralskole gennem syv år må indledes med en bekendelse. Stilet til pedel Olaf Lassen Uldal. Baggrunden er den, at jeg som 10-årig blev sendt til optagelsesprøve på Katedralskolen, mens jeg endnu gik i 4. klasse i Agerskov. Eftersom jeg bestod, kom jeg ikke til at gå i præliminærklasse i Agerskov, som kun blev oprettet hvert andet år. Og så kunne jeg, hvad der var nok så vigtigt, følges med min halvandet år ældre søster Margrethe op i mellemskolen, hvor vi kom i samme klasse. I hvert spisekvarter solgte pedel Uldal mælk ved udgangen til gården, og jeg havde til opgave hver dag at hente to mælk til min søster og mig til en pris af 13 øre per flaske alt iberegnet. Der var pres på ekspeditionen, og det skete jævnligt, at jeg kun havde en 25-øre, som den stærkt pressede, men i virkeligheden uhyre venlige Uldal accepterede, når jeg lovede at komme igen i morgen med en to-øre. Jeg tør slet ikke tænke på, hvor mange gange jeg har glemt dette skyldige beløb, der hen over fire mellemskoleår jo blev til en ikke helt lille gældspost, der ikke blev indfriet. Det letter min gennem mange år tyngede samvittighed at få det angret og bekendt;

jeg skammer mig over for den fortræffelige Uldal, der dog overlevede som pedel i en årrække til alles tilfredshed.

I august 1952 var katedralskolen parat til at tage imod min søster og mig samt min storebror, der allerede gik der. Min mor måtte meget mod sin tilbøjelighed tidligt op; jeg har arvet mine forældres modvilje mod de tidlige morgener og overvandt den først, da jeg blev en fri mand som student i Kongens København. I Agerskov stod der hver morgen velpudsede sko i køkkenet, og min mor var i gang i spisekammeret med de solide madpakker til den lange dag, spegepølse og leverpostej, og når det gik højt på fødselsdage rosiner, bananer eller pålægschokolade på rugbrøds-klemmerne. Jeg spiste rigeligt for at blive lidt kraftigere, en ekstra madpakke til andet frikvarter, men helt lykkedes det aldrig, fysikken var og forblev under middel og er det på en måde stadig, selvom højden blev gennemsnitlig.

Det var mor, der tog sig af morgenstunden. Far havde lidt sværere ved det, ofte lidt udkørt efter sene aftenmøder, men op måtte han jo, der skulle tændes op i komfuret, der tjente som centralfy, indtil vi fik et sådant ved ombygningen efter forpagterens udflytning. Mor fik os skolebørn sendt afsted til rutebilen i den kolde og mørke vintermorgen. Forrest gik min storebror med sit kosteskaf i ryggen, målbevidst på minuttet, han kom vist aldrig for sent. Lidt bagude tumlede min søster og jeg op gennem alleen, mere eller mindre færdige til afgang, mig med en stump sigtebrød i munden.

Rutebilstationen i Agerskov var den gamle jernbanestation fra tiden med "Kleinbahn". Rutebilen fulgte i det store og hele jernbaneføringen gennem Haderslev Vesteramt, fra Toftlund rundt om Branderup Mølle, Bovlund og Kærgård til Agerskov, hvor den ankom 6.45. Busserne var stadig hovedsagelig før-krigs-modeller. Den faste chauffør, Valde, havde noget besvær med den gamle Crossley, der kunne finde på at springe i gearret, hvilket skabte nogen panik. Værre var det, hvis kun den lille Triangel med svingdørshåndgreb ved siden af chaufføren var til rådighed; inden den 18-personers nåede Haderslev, var den ganske uforsvarligt overfyldt. Engang skred den ud i sneen og måtte hjælpes, hvilket skoleeleverne var ganske utilbøjelige til. Men for det meste gik det godt, og bedre blev det, da de nye Leyland-busser kom til, for ikke at tale om den meget store Bussing-Nag, hvor chaufføren, den slanke, adrætte Autzen, sprang ind på sin plads langt foran forhjulene til venstre. Almindeligvis kunne man læse lektier, og det må bekendes, at hovedsagen i min forberedelse til timerne foregik under den timelange

køretur. Indtil gymnasiet, hvor jeg fik en litterær raptus og pløjede mig igennem en hel del af den klassiske danske prosa: Henrik Pontoppidan, Jacob Paludan, Knuth Becker med flere.

Men ellers udfoldede livet sig i rutebilen til tider ganske livligt, især efter at den sociale profil blev mindre skarp, og stadig flere søgte mod real- og studentereksamen i Haderslev. Der var ikke ordentlig forbindelse til Aabenraa, der ellers lå nærmere end Haderslev, og fra gammel tid var det da også en anden del af Sønderjylland. Haderslev var og blev vores by, og de gamle amtsgrænser lod sig ikke fjerne. Agerskov sogn og Nr. Rangstrup herred har indtil vor tid hørt til Haderslev Vesteramt, indtil en kunstig og misforstået kommunalreform henlagde det meste af området til Tønder kommune.

Undervejs til Haderslev steg stadig flere skole- og seminariesøgende unge på rutebilen. Før min tid kom Carl Erik Lautrup cyklende fra Vellerup og stillede cyklen i Agerskov. Carl Erik forblev livet igennem en af familiens nære venner og fik en pæn karriere som jurist i Undervisningsministeriet, til sidst som ansvarlig for den såkaldte Sydslesvigbevilling. Han hørte til de læsende undervejs, ligesom hans jævnaldrende Uwe Geldermann, med tysk oprindelse bosat hos Peter Nissen i Strandelhjørn; trods en svær astma kom han cyklende til Neder Jerstal. Uwe blev en dygtig læge, der som gammel vendte tilbage til Haderslev.

I rutebilen blev der om eftermiddagen ganske livligt. Nye typer dukkede op. Som Kristian fra det beskedne husmandssted på Bovlundvej; han satte fart i tingene og sammen med ham et par stykker yderligere, der ligeledes overraskende havde skaffet sig adgang til Katedralskolen. I den forbindelse bør økonomien ind i billedet. Tre præstegårdsbørn til Haderslev var en dyr fornøjelse med rutebilkort, skolebøger og andet materiel, det slutte ganske enkelt en månedsløn for min far, og i husholdningen strammede det til, så der kun blev råd til en såkaldt "formiddagspige". Men vi gennemførte under stor sparsommelighed, hvor man efterfølgende nok kan undre sig over, at der dengang ikke var tilskud til fjerntboende landboeres kostbare transport til Katedralskolen.

Fra Over Jerstal fyldtes rutebilen helt op; her steg den smukke Bitten Lund og hendes lillebror Benny fra Abkær Skole på, sammen med den meget livlige og i øvrigt talentfulde badmintonspiller med kælenavnet Plys. Han fik et smukt gebis lige efter sin konfirmation, det var han ikke alene om, men de fleste havde ikke råd til den slags. I Arnitlund steg smedesønnen Bernhard på, imponerende kraftkarl med bokserprofil. Og så gik det slag i slag over Vedsted og Marstrup, navnene myldrer

*Sønderbro i Haderslev 9. april 1940. Historisk arkiv for Haderslev Kommune.
Fotograf ukendt.*

frem, men kun få fik løbebaner, der huskes: lærersønnen Leif Pedersen fra Vedsted, der kom på udvalgt jysk fodboldhold som en elegant højre wing, og som senere blev hækkeløber i København. Og endelig Ellen Juhl fra Ustrup, der ville være præst, men især blev en dygtig teolog ved fakultetet i Aarhus.

Efter en god times kørsel trillede vi ind ad Aabenraavej, hvor kammeraterne var på vej på deres cykler. Man kunne hoppe af og ved hjemturen stige på ved Sønderbro ved Hospitalskirken, der var stedet, hvor fem mand udgjorde modstanden mod de fremrykkende, tungt udrustede tyske kolonner den 9. april 1940, de to omkom hjælpeløst og svigtet, efter at den danske regering et par timer tidligere i København i princippet havde aflyst al modstand. Sønderbro er og forbliver et ikonisk sted, som ikke må glemmes, forevigtet i billedet af de soldater, der

gør 37 mm kanonen klar, mens en skoledreng med sin taske nysgerrigt kigger på, heldigvis traskede han videre, inden det hele tre minutter senere var slut.

Rutebilen fortsatte op ad den stejle Lavgade, hvor man en gang imellem kunne få øje på borgmester Orla Christensen til fods på vej til rådhuset, måske sammen med ekspeditionssekretær Mathias Sørensen, der fortsatte ned til amtsstuen i centrum, hvor min storebror senere kom i lære.

Ved Sønderbro kunne man også jævnligt spotte lektor Henry Karlson på vej til fods i det samme tøj vinter og sommer, vest og smalle benklæder, med knapstøvler ude og inde ligeledes hele året og med en løjerlig rundpudlet hat, af og til ledsaget af sin datter Helga, om hvem det hed sig, at hun sammen med fru Magda hjalp lektoren med at finde frem til det blommefarvede slips.

Kørte man med helt frem, blev man sat af ved rutebilstationen, den tidligere amtsbanestation for "æ Kleinbahn" mod nord. Derfra smuttede man over til Gåskærgade, hvor trafikken stimlede sammen mod Katedralskolen. Her så man jævnligt vores fysiklærer Graversen i fuld fart på næsten flade cykeldæk. I skoledøren lurede den indre inspektør, lektor Schau, på at slå ned som et lyn på eventuelle forsinkede. Men ellers gik det til første time, indtil vi klokken 9 blev samlet i festsalen til morgensang.

Det foregik i den pragtfulde sal, der tilbage fra den tyske tid også gik under betegnelsen "lovsangssalen". Vi sad klassevis, med Olrik ved flyglet og rektor Jacobsen ankommende i skarpt trav op ad midtergangen mod talerstolen. Vi sang en salme plus som regel en højskolesang. Måske var der en særlig markering eller en nødvendig meddelelse fra rektor, ganske uhøjtideligt, derefter forlod vi salen en klasse ad gangen. Det mest højtidelige var juleafslutningen, hvor der uddeltes flidspræmier, i 4. mellem var det til mig. Jeg havde det på fornemmelsen og havde faktisk sat mig yderst på bænken, så der ikke var så langt op. Men det fornemste var translokationen, der måtte foregå på "Harmonien" af pladshensyn. Det var den dejlige sidste skoledag før sommeren; studenterne havde deres indmarch til sidst, anført af rektor i kjole og hvidt. I 1959, da vi dimitteredes med huerne, var det den fysiske stærke matematiker Jørgen Jensen fra Vojens, som ganske naturligt var den, der bar fanen forrest.

Men tilbage til mellemskolen, der for mit vedkommende tog sin begyndelse i 1952 i det rare lille klasselokale til venstre for hovedindgan-

gen. Hvorefter man år efter år rykkede systematisk gennem etager og gange for til sidst at ende i toppen, som vi kaldte Elysium. Igen et rart lille solbeskinnet lokale to etager direkte over indgangen med indskriften "Patriæ et literis", frit oversat "for fædrelandet og videnskaben", endnu mere frit "pæretræer i litervis".

I 1.A var der en lille glasrude i døren. Når der var dækket op til matematik, indledtes timen med, at lektor Valdemar Gamst forkyndte sin ankomst ved at sende en kæmpe røgsky op i ruden ude fra gangen. Den uundværlige pibe var tændt i hvert frikvarter; Gamst ville ikke være blevet godkendt i dag, men nærmest anset for et elendigt og skadeligt forbillede. Men han var en fremragende matematiklærer, der med en vidunderlig, dekorativ håndskrift på tavlen serverede, hvad vi havde brug for. Ikke alt gik helt igennem til os, men jeg klarede mig og sluttede til min egen forbløffelse med topkarakter, mens min kære søster med stort tålmod bar sine trængsler i faget; heldigvis kunne jeg en gang imellem, men langt fra altid, bære hende over i hjemmeopgaverne. Gamst var nærmest ked af det på hendes vegne, ligesom alle de andre kunne han meget godt lide Grethe, men matematik var jo altså ikke hende og egentlig heller ikke mig. Heldigvis var faget fjernet fra skemaet i det sproglige gymnasium i en periode. Gamst var i øvrigt medlem af Domsgnets menighedsråd og hørte også til dem, man kunne antræffe på Sønderbro med åbentstående frakke og fuld damp på kedlerne.

De to katedralskolelærere, som jeg fik det nærmeste forhold til på min vej gennem gymnasiet hen imod klassisk-sproglig studentereksamen, var latinlæreren Kortegaard og græsklæreren Wielandt. Kortegård ekspederede effektivt i 4. mellem et ret stort hold til den lille latinprøve, og nogen af os fik så meget lyst til sproget, at vi måtte videre med det på klassikerlinjen. P.I. Kortegaard Pedersen, der senere blev rektor på det nye Thisted Gymnasium, var en meget dygtig og systematisk lærer. Ligesom Gamst var han en lidenskabelig piberyger og tændte ganske roligt op i fyret, når vi arbejdede skriftligt i timerne. Disse foregik i et pragtfuldt lokale inderst i biblioteket, hvor jeg tilbragte mine tre år sammen med fem piger, der alle var velmotiverede, om end de ikke alle havde lige let ved den latinske version og de græske verbalformer. Vi havde vores egen verden inde mellem de enorme boghylder i det meget righoldige bibliotek, og pigerne kreerede naturligvis små julelege og årstids-skikke med levende lys og indlagte fornøjelser – den tid var ikke dårlig.

Også fordi vi som græsklærer havde skolens efter sigende mest udprægede akademiker, den begavede nr. 1 på lærernes hitliste – Aage

Wielandt Hansen. Han var Kortegaards diametrale modsætning og passede på en måde godt til det græske sprogs variationsmuligheder og manglende systematik. Man fandt altid en løsning sammen med Wielandt. Under de skriftlige pauser havde han en tendens til at blive en smule fraværende. Det havde også en personlig baggrund; Wielandt havde noget tidligere på tragisk vis mistet sin datter, der løb ud foran en bil, mens familien stod på Christiansfeldvej og ventede på bussen. Lykkeligvis fik familien derefter Hanne, der som toårig flere gange blev taget med på Katedralskolen og hyggede sig i klassikerlokalet sammen med os.

Wielandt var et alsidigt og behageligt menneske, der et par aftener havde os seks hjemme i sin private bolig på Simmerstedvej til klassisk musik og te. Et menneskeligt indslag, som hans kone varmt støttede, et initiativ, der hørte den tid til. Det lykkedes mig at gengælde det en smule, idet jeg i 1958, da jeg var deltager som længdespringer på vores hold ved gymnaseidrætsstævnet i Flensborg, havde lovet at købe et bestemt fotoapparat til ham. Det var vel halv pris syd for grænsen, og jeg fandt en forretning og fik det besørget, til hans og min store tilfredshed. Nok så vigtigt var det vel, at det trods betydelig mindre systematik i undervisningen i forhold til den perfekte latin hos Kortegaard, alligevel lykkedes at få mig igennem til en karakter fra øverste hylde.

I mellemskolen oplevede vi indtil flere lærere, som det ville være rimeligt at skrive om. I det hele taget var det jo et uhyre privilegium i tiårsalderen at komme ind fra landet og blive undervist af kvalificerede akademikere, hvoraf flere arbejdede med stort engagement. Tre af dem var markante.

I forgrunden finder vi Lange Ejnar, tysklæreren, der sammen med Wielandt blev anset for en topakademiker. Den tredje i superligaen var dr.phil. Magnus Favrholt, docteur de l'Université du Montpellier, som jeg desværre aldrig oplevede som underviser, men fik kontakt med på anden vis; han var skolens bibliotekar og skrev dens historie frem til 1967. Favrholt indlagde sig fortjeneste ved at arrangere ture til den danske kirkegård fra 1. verdenskrig i venskabsbyen Braine.

Lange Ejnar (Hansen) boede i Gåskærgade tæt ved skolen i en lejlighed højt oppe på øverste etage. Her havde han sin hule med efter sigende cirka 1000 plader til grammoderen, idet han var en kender og ynder af klassisk musik foruden sine kompetencer i fagene tysk og historie. Han havde en betydelig evne til at kommunikere og debattere sin viden på alle disse områder, og uden at vi blev svigtet i det nødven-

dige pensum og den obligatoriske eksamination i faget tysk, kunne han komme vidt omkring i sine samtaler med os. At han var erklæret socialdemokrat, belastede ikke vore drøftelser; han anbragte sig på sin stol i gulvhøjde med sine lange ben op mod en anden stol, og her sad han så og vippede, mens vi virkelig fik noget at vide og fik en fornemmelse af begrebet "almendannelse". Et stædigt rygte ville vide, at Lange Ejnar havde været bokser i sin ungdom, usandsynligt var det ikke, men vistnok aldrig virkeligt bekræftet. Hvad faget tysk angår, var han oppe imod den indgroede, men totalt fejlagtige opfattelse i Kongeriget, at sønderjyske børn var tosprogede og nærmest beherskede tysk. Ingen i klassen havde tysk hjemmesprog, før vi fik en regulær flygtning ind, Klaus, der ankom i læderbukser, men efterhånden blev fuldstændig som en af os i kraft af sin udmærkede begavelse. Vi andre måtte sammen med Lange Ejnar herse med kasserollebøjningen, og hvad der ellers var af germanske besværligheder, inden vi kom frem til at fatte en smule af det tyske sprogs skønhed, når det høres gennem litteraturens højdepunkter. "Wer reitet so spät durch Nacht und Wind, es ist der Vater mit seinem Kind."

Den anden virkelige original blandt lærerne var førnævnte Henry Karlson, der trods en markant konservativ påklædning var bekendende socialdemokrat, halvsvensk af fødsel og søn af en glaspuster i Aalborg, hvilket man godt kunne få ham til at meddele. Karlson var en litterat af den gamle skole, man kan vel kalde den Vilhelm Andersen-traditionen, der gerne lod litteraturen blomstre ved sig selv og ikke gennem ideologiske, endsige politiske analyser. Det indebar jævnlige oplæsning, hvor Karlson var fremragende. Uforglemmeligt for alle var hans gengivelse af Johannes Ewalds sensuelle hyldelse til sin Arendse, hvor intet forblev uførtalt. Karlson lagde ikke skjul på sin begejstring over Ewalds begejstring for Arendses ynder, og vor oplæser havde svært ved at kontrollere mundvandet. Men ellers husker vi ham især for manuduktionen op til studentereksamen. Vi var selvfølgelig kommet hjælpeløst bagud i pensum og var vel ikke nået meget længere end til romantikken, selvom vi slog et herresving ind om Drachmanns "Engelske socialister", der selvfølgelig var en favorittekst for socialdemokraten Karlson. "Præsten tager vor sidste daler. Min søn, vor Herre i himlen betaler", hvislede det ud af vor dansklærer. Men nu gav dette i virkeligheden storsindede menneske frivilligt og klassikere tre eftermiddage, hvor vi fik indhentet det forsømte, da det stod klart, at vi seks skulle eksamineres i dansk. Jeg tror ikke, at han skrev regning på det. Det var ganske enkelt sagen, det

drejede sig om, og vi fik ni timers beåndet gennemgang af dansk litteratur fra det moderne gennembrud op til 2. verdenskrig.

Karlson havde aldrig været vild med mine stile, og ved gennemlæsning af et par bevarede er jeg tilbøjelig til at være enig med ham. Alligevel blev jeg vist efter den tids kriterier lidt hårdt bedømt, hvilket sårede min forfængelighed. Min bedste stil var efter min mening en længere gennemgang af Jacob Paludans forfatterskab – det var ikke lige Karlsons sag. Men til studentereksamen toppede jeg pænt, da rektor Bertelsen fra Aarhus fik fat på min eksamensstil: "Nogle digteres tanker om døden". Her kom både Brorsons "Det er en liden tid, så har jeg vundet" og Grundtvigs "Kom i den sidste nattevagt i en af mine kæres dragt" ind i billedet. Det var med til at styrke min nyvundne fremtidsudsigte: teologien. Men min respekt for den noget specielle dansklærer er ikke forsvundet, og den delte jeg med de andre. Anne Vibeke, min charmerende klassekammerat fra Haderslev Næs, kunne til gengæld sno Karlson om sin lillefinger. Da han engang var utilfreds med en usammenhængende fremstilling af Vibse, måtte han citere Wessel "hvo som ej sin tanke klart kan sige, hun kommer ej i himmerige", hvortil pigen lynhurtigt og med sit sødeste smil replicerede "jamen hr. Karlson, så ses vi jo..."

En helt anden lærertype var Willy Buch, naturfagslærer om en hals, aktivist på det folkelige plan og en munter mand med stor beredvilighed til at være sammen med os. Til gengæld hjalp vi ham med salg af alskens knaphulsmærker og lodsedler, "Det unge Grænseværn", Grænseforeningens Dybbølmærker og Gigtforeningen. Buch cyklede med os de 17 km ud til Hakalytten, Katedralskolens vidunderlige lejrhytte ved Sandersvig, som i dag ikke findes længere. Her brugte vi naturen og Lillebælt og havde masser af tid til hinanden og til hyggelige aftenprogrammer, hvor jeg altid, som på Blåvandlejrene, havde underholdningsopgaver, især skulle der skrives lejravis. Selvforsyningsgraden var høj i de tider, maden lavede vi selvfølgelig selv, og Buch gik foran og var ikke kedelig. Jeg må dog bekende, at jeg aldrig nåede op, ja meget langt fra nåede den kvote på 100 forskellige pressede planter, der var forudsætningen for at bestå mellemskoleeksamen.

Gymnastiklæreren var Poul Magelund, et fysisk pragteksemplar med et overskud af kræfter; når han satte sig op på sin skrøbelige cykel, virkede det som et overgreb. Magelund havde været formand for Jysk Svømmeunion og var i øvrigt også en kompetent naturfagslærer, som tog sig af os i 3.G med gennemgang af de følsomme emner med hensyn til menneskelivets tilblivelse og den skabte verden i det hele taget. På

stadion foretrak han at beskæftige sig med atletikken, og han kæmpede til langt over tiden lige før efterårsferien for at få mig igennem til idrætsmærket sølv med emaille, hvilket lykkedes trods et tydeligt handicap i kasteøvelserne. Derimod var hans engagement i fodbold absolut begrænset, han brød sig ikke om at bruge fløjten, og der skulle voldsomme hændelser til, nogle mente dødsfald, inden han greb ind. Det var særligt påfaldende, når vi var henvist til dyrskuepladsen, hvor Katedralskolen ligger i dag. Det skete jævnligt, fordi stadions daglige leder, Madsen, overhovedet nødtigt så stadion blive brugt. Opvisningsbanen, som ligger der endnu, overhovedet slet ikke! Når vi ankom til fods fra skolen, blev vi mødt med en stærkt afvisende holdning fra Madsen, der henviste os til dyrskuepladsen, hvor kvaliteten i spillet lod noget tilbage at ønske. Fra træningen dér husker jeg min dygtige klassekammerat Henning Grastrup fra Ørbyhage, hvis karakterbog uventet placerede ham som nr. 1. Som husmandssøn var han henvist til at spille i et par aflagte sko, sådan noget forekom i de dage ikke så sjældent. Men Grastrup havde råd til det på sin måde og fik senere et forment gymnasieforløb, selvom der kom andre bejlere til nr. 1 positionen.

Politisk var ingen af os specielt bevidste i nutidens forstand, men ved folketingsvalg vågnede vi op til debat og afstemning, og 1957 bød på spændende situationer omkring trekantregeringens dannelse. Anne Vibeke Simonsen var venstrekvinde hjemmefra og samlede en del omkring sig. Socialdemokrater var der ikke ret mange af og kommunister slet ingen. Til gengæld var de konservative stærkt repræsenteret, især gennem Peder Ellegaard Larsen og hans yderst forsvarsvenlige agitation, støttet af Svend Olsen, hvis far var officer: "sine defensione nulla civitas" – uden forsvar ingen stat var løsenet; Peders holdning kom vistnok til at bestemme ham resten af livet. Selv havde jeg efter nærmere sonderinger i de forskellige hjørner af det politiske en svaghed for Retsforbundet og fik anledning til at rekruttere et par tilhængere yderligere til dette nu hedengangne parti, der for øvrigt også engang husede min farfar i Vester Sottrup. Viggo Starcke forekom mig sympatisk på det tidspunkt med radiomeldingen "må jeg komme ind i Deres stue?" Indtil han blev slugt af de politiske manøvrer og ved førstkomende lejlighed opgav sin ministerpost, der vistnok heller ikke, ærlig talt, havde nogen særlig berettigelse. Men grundskyld var – og er – vel ikke så dårlig en idé.

Til de faste traditioner hørte, at 2.G spillede skolekomedie. Gennem årene var de vel ikke alle lige uforglemmelige, men en af de bedste

var Holberg-komedien "Jacob von Thybo". Her blev de to hovedroller fremragende varetaget af klassikeren Per Bøssing Christensen som den stortalende soldat og Bent Baggersgaard Sørensen som hans modpol, magister Stygotius, en figur, der til hele skolens jubel omgående blev genkendt som en parodi på lektor Karlson. Bent var et stykke over 1,90 og slangede sig igennem komedien med stor succes. Vi er senere blevet nære venner, ligesom vores forældre var det. Bent er bosat i London med fru Karen, og han og jeg er lige levende optaget af vort fodboldhold SønderjyskE's skæbne.

Da vi nåede 2.G, var der ingen vej udenom, med besvær fik vi instruktøren Karen Bjerresø engageret, og vi bestemte os for Jean Anouils "Tyveballet". Det blev ikke usædvanligt vellykket, men vi slap da igennem og gennemførte de to sædvanlige indledende forestillinger i Jels og Vojens, inden den egentlige premiere ved skolefesten på Harmonien. Jeg blev anbragt i rollen som en 80-årig engelsk lord i tweed og plusfours, lidt svært at illudere med mine 16 år, men der var ikke andre

Anouils "Tyveballet". Lord Edgar synker sammen. 1958. Privatfoto.

til det. Kammeratskabet omkring skolekomedien var det bedste. Men en 3.G'er leverede nådigt en forbeholden anmeldelse i skolebladet *Vidars Ekko*. Vi gjorde vel, hvad vi kunne.

Og så var der ekskursionen i begyndelsen af 3.G, hvor Olrik og Lange Ejnar tog os med til Helsingør. Med vandrerhjemmet som udgangspunkt skulle vi eftersøge herligheder i Nordsjælland og særlig i Skåne; var det en opsporing af det fra dengang, hvor det hele var dansk? Med kirker og herregårde og mange andre mindelser om den store fortid. Mest imponerende var Dalby kirke, som angiveligt er Nordens ældste, en kirke, som jeg genså mange år senere, hvor den i sin agtværdighed blev spist af med en svensk miljøprædiken, der ikke fik de tykke mure til at skælve. Glimmingehus og omegn fik Niels Holgersen til at live op for os, Selma Lagerlöfs gennemslagskraft var usvækket i de år, hvor også "Udvandrerne" nogle år senere satte Sverige på kortet.

Ingmar Bergman var knap på vej endnu, men min livslange svaghed for Sverige blev grundlagt med denne minderige tur i Skåne med Olrik og Lange Ejnar. Det ultimative højdepunkt i min hengivenhed for landet kom længe efter, da jeg som formand for Nordisk Økumenisk Råd skulle holde tale ved det svenske reformationsjubilæum i 1993, på slottet i Uppsala. Her kom Fanny og Alexander, Kiruna og Jokkmok ind i billedet. Senere er kærligheden måske kølnet en smule, ikke mindst på grund af de åbne hjerters naive indvandringspolitik.

Ekskursionen til Skåne blev rundet af med en obligatorisk rapport med frit temavalg. Jeg skrev om "Nordsjælland i dansk digtning", som den 16-årige lidt pompøst udtrykte sig. Det var i den periode, hvor det litterære lå i førerposition i min tilværelse, med den grundlæggende inspiration fra min konfirmationsgave, Svend Norrilds danske litteraturhistorie. Kong Valdemar og Tovelille fik hovedrollerne i rapporten: "Lad Gud kun beholde sit Himmerig, har jeg blot Gurre".

Fælleslivet blomstrede under ekskursionen, og kammeraterne havde konkurrence om, hvor mange guldøl der kunne nås på dem korte færgetur fra Hälsingborg til Helsingør. Hjemkommet hertil sneg jeg mig hen til byens håndboldhal for at få et glimt af byens berømte holds træning. Det var med Per Theilmann, en af håndboldhistoriens virkeligt store, men også stregspilleren Mogens Cramer var værd at studere. Faciliteterne var lidt beskedne set med nutidens øjne. Men i dag er Helsingør et sportsligt Mekka. For mit eget vedkommende var det nærmeste, jeg kom til byen, at jeg i 1994 kandiderede til bispeembedet efter Johannes Johansen. Det blev imidlertid den første kvindelige kan-

3.G foran Glimmingehus under ekskursionen til Skåne. Privatfoto.

didat, der fik det ære- og byrdefulde hverv at være tilsynskvinde i dette Danmarks største og mest ressourcestærke stift. En Grosbøl-sag om en præst, der angiveligt ikke troede på Gud, kom på hendes bord, og man skal i øvrigt ikke misunde nogen biskop de udfordringer, man i dette embede sættes overfor.

Endnu en gang hjem til Haderslev. 3.G fik endnu et par oplevelser inden deadline. En studietur til Askov Højskole, hvor vi oplevede digteren Tage Skou Hansen i tweedjakke og slips i hans daglige forelæsning om nybruddet i dansk litteratur med den såkaldte Heretica-kreds med Martin A. Hansen, Ole Wivel, Thorkild Bjørnvig m.fl. Og så gik Anne Vibeke og jeg tur i Askov efter middagen. Et sted gik der en ældre kone og lugede i en have, der trængte til det. Vi indledte venligst en samtale og opdagede ret så hurtigt, at vi ikke var havnet i almindelighed; inden vi så os om, blev vi orienteret om litterære bevægelser og filosofiske emner, Pascal og Kierkegaard og hvad ved jeg. Vores forundring og nysgerrighed blev vakt, intet var til at forudse, heller ikke, at vi på et tidspunkt blev præsenteret for en ældre herre, der lavstammet og småknurrende kom listende ud af sin hule i huset, som også nok kunne trænge til en kærlig hånd. Det var ægteparret Magne Ødvin og Jørgen Bukdahl, en institution i den litterære verden uden for universiteterne og i højskoleverdenen. Vi kendte jo allerede fra den kristelige gymnasiastbevægelse deres højt begavede søn, Jørgen K. Bukdahl, og senere fik jeg en del kontakt til hans søster, kunsthistorikeren Else Marie Bukdahl, da hun giftede sig ind i den teologiske verden med min lærer Torben Christensen. Bukdahl seniors værker har jeg haft glæde af gennem livet, også på grund af deres inspiration fra hans norske hustru. Og sønnen havde en meget betydelig indflydelse på mit valg af teologien. Hvis et studium kunne være så engagerende og begejstret, vel at mærke på det meget høje niveau, som Jørgen K. repræsenterede, så var det bestemt værd at vælge.

Den sidste lækkerbiskop i 3.G's program, inden tæppet gik ned for vores skolegang, var teaterturen til København. For næsten alle var det en totalt skelsættende oplevelse at sætte sig på en stol på Det Kongelige Teaters Gamle Scene. Det var nemlig kun enkelte reducerede gæstespil, som fandt vej til Haderslev i de tider. Uforglemmeligt var et besøg i Kløften fra det kongelige med Ingeborg Brams som Puk i "En skærsommernatsdrøm." Men nu at være der, sammen med alle kammeraterne, i selve huset på Kongens Nytorv, at færdes blandt festklædte mennesker, alle på vej til "En idealist", Kaj Munks store drama, der gav enhver no-

get at tage med hjem! For mig var selve spillet og skuespilpræstationerne det vigtigste. Henrik Bentzon, Poul Reumert, Else Højgaard og den unge Jørgen Reenberg i en blændende fremstilling af Octavian-figuren. Det er sidstnævnte, jeg husker bedst fra den forestilling.

Reenberg så jeg en del gange sidenhen, og som ung præst på Djursland inviterede jeg ham til fejringen af 25-året for Danmarks befrielse. I Grenå idrætshal, hvor jeg som ansvarlig havde glemt at kontrollere højtaleranlægget. Reenbergs reaktion over for den nervøse arrangør står knivskarpt i min hukommelse, han "brugte overhovedet ikke mikrofon". Men også hans varme venlighed over for den unge landsbypræst huskes. Tidligere havde jeg set ham i "The Caretaker" på det kongelige, og efter min mening er han århundredets skuespiller. Tæt fulgt af Ingeborg Brams.

Skoleåret fik en ende, den sidste skoledag kørte vi med hestevogne ud fra Fuglsang-bryggeriet, godt rustet med virksomhedens produkter for at klare turen. Her fik jeg min første hele øl. Ja, sådan var det virkelig: min første bajer fra flasken. Det blev ikke til så mange sidenhen. De sidste 40 år har jeg været totalt afholdende uden at føle forpligtelse til at begrunde det. Men helt afgjort har min fysiske træning, løb og cykling på et vist niveau helt frem til pensionsalderen haft en afgørende betydning.

Og så kom eksamen, hvor det hele faldt rigtig pænt ud, og mine lærere var tilfredse. Translokationen på Harmonien var ikke en uforglemmelig oplevelse. Det var derimod de mange fester, hvor mange af os rykkede et stykke fremad i menneskelig udvikling og erfaring. Jeg vil ikke sige på godt og ondt. Festerne dengang var ikke begivenheder, der gav anledning til særlig fortrydelse eller efterfølgende anger. Hvad jeg husker, er øjeblikke af stor skønhed, når man i godt selskab så solen stå op over det morgenblanke Lillebælt.

Under alle omstændigheder lå nu studiet foran os, for mig teologien. De tidlige forudsætninger for mit studievalg fandtes i hjemsoget, hvor der var respekt for kirken og kirkebesøg ud over det normale. I højre side af skibet var der knager til mændenes hatte, i venstre beholdt damerne deres på frem til altergangen. Salmesangen med de mange mandsstemmer var i stand til at overdøve orglet, men Skotte-Møllers solide baryton gik alligevel igennem, ved højtiderne understøttet af tre kvalificerede basunister, hvoraf de to var medlemmer af menighedsrådet, Peter Holm fra Galsted og Hans Hansen, Vesterhede, hvis barnebarn blev minister. Gudstjenesten udtrykte på alle måder, at der var liv

i sognet, og at grundledet i handlingen var menigheden som helhed; min far kunne ikke overkomme hver søndag at stå ved døren med kødannelse af kirkegængere og sige farvel. Og året igennem var lægfolk ledere i menighedsarbejdet, selvom man stadig valgte sognepræsten som formand for menighedsrådet, alle papirerne lå jo på hans skrivebord. Men de fem tidligere skoledistrikter og småkommuner fra den tyske tid valgte solide repræsentanter, især var sammenholdet udpræget i Gestrup, hvor min far vinteren igennem holdt månedlige bibel-læsninger med alle mand af huse i skolestuen.

I den kristelige gymnasiastbevægelse fik jeg gennem foredragsaftener og lejre et yderligere incitament til at vælge teologien. Det store navn her var den unge Jørgen K. Bukdahl, der med afsæt i teologiprofessoren K.E. Løgstrup sprang rundt i det, der nu var på vej i den teologiske og litterære verden. Kirkeligt gjorde de højkirkelige præster sig gældende: kirkehistorikeren Urban Schrøder med sin åbenhed over for det katolske og Poul Ulsdal, der introducerede moderne engelsk litteratur, især Graham Greene. Hjemme i Agerskov kunne jeg med alle mine spørgsmål kontakte den unge Branderup-præst, Helge Nedergaard, der var ankommet med erfaringer fra modstandsbevægelsen i Aarhus. Ligeledes den velorienterede lærer i Agerskov Jørgen Westergaard-Jakobsen, der fik vakt min interesse for den klassiske danske litteratur, fra Pontoppidan til Hans Scherfig. 2. september 1959 var der således lagt op til en spændende ny fase i livet. Et værelse på 4. sal ventede mig på Frederiksberg til 70 kr. om måneden. Og varm mad på Lukas-stiftelsen i Hellerup. Sammen med en del andre fattige præstesønner, især fra det sønderjyske: Filtenborg, Bork Hansen, Pahus og nu Jessen. Samt bankdirektørens fra Løgumkloster Martin Schwartz Lausten og Boye Bruhn fra Bolderslev. Og fra Sjælland Hans Anker Jørgensen. Vi lærte meget af hinanden og har gjort det livet igennem.

Alle har vi bidraget og er blevet brugt ind i den tid, der unægtelig er blevet en anden. Vi kom fra den faste struktur i sognet, kirken og skolen, og endnu var universitetet i sit gamle jeg. Men i årtierne efter 1960 ankom de voldsomme forandringer, der sprængte den rolige rytme og skabte fornyelser, der et halvt århundrede senere fik os til at tabe pusten, og hvor det, vi havde udviklet og tilegnet os, ikke længere slog til. Alligevel tror vi på, at der er noget, som er umisteligt: Hvert menneskes frihed til at udfolde sit liv kraftfuldt sammen med andre i fælles forventning.

Zusammenfassung

Meine Erinnerung fängt an mit der Befreiung Dänemarks am 4. Mai 1945. Da war ich 3 Jahre alt. Die Befreiung kam als eine fröhliche Botschaft zu uns: Deutschland hat kapituliert. Ich lebte mit meiner Familie im Pfarrhaus von Aggerschau, Nordschleswig. Die Befreiung kam ohne Kampf, im letzten Augenblick. 700 Soldaten waren im Dorf, viele von ihnen im Pfarrhof. Ein Kommandant wohnte bei uns im Gästezimmer und sein Unteroffizier brachte mir am 5. Mai meine ersten deutschen Worte bei: Alles kaputt!

Morgens versammelten sich die Leute aus Dankbarkeit in der Dorfkirche. So war es in der ersten Nachkriegszeit: Die Kirche und der Pastor standen mit ihren Aktivitäten im Zentrum des Wiederaufbaus nach der Besatzung. Aber auch Montgomery hatte ikonische Bedeutung für uns Jugendliche, und unsere Spiele waren geprägt von dieser Bewunderung und die Werte, die er vertrat, dazu gehörten Disziplin und Liebe zum Vaterland. Auch das Königshaus, besonders Frederik X, war beliebt im Grenzland, er besuchte jeden Sommer das Schloss in Gravenstein.

Die Lehrer waren fast alle, im kulturellen und kirchlichen Bereich, ehrenamtlich engagiert. Aber auch sehr viele Leute ohne formelle Ausbildung waren aktiv, besonders im kirchlichen Umfeld. Mit diesem Hintergrund begann ich als 10-jähriger meine Schulzeit in dem Haderslebener Johanneum (Katedralskolen). Es war damals ein Privilegium, verbunden mit grossen Kosten für eine Familie. von Anfang an wurden wir von hoch qualifizierten Akademikern unterrichtet, beispielsweise Wielandt, Einar Hansen, Henry Karlson und Willy Buch. Das wurde mir Anlass und Inspiration zum Universitätsstudium der Theologie. Am stärksten zählte jedoch mein geistlicher Hintergrund, meine Eltern und Grosseltern – und die lebende Gemeinde im Aggerschau.